

ความรับผิดทางแพ่งของผู้ขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ต่อผู้เสียหายจากอุบัติเหตุทางรถยนต์ โดยลูกค้าที่เมาจากร้านเป็นผู้ขับ*

Civil liability of alcohol beverage seller on the victim from the customer as drunk driver.

สมัย โกรทินธาคม (Samai Krotintakom)**

บทคัดย่อ

ผู้ศึกษานำเสนอสภาพปัญหาของไทยและข้อจำกัดของกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ปัจจุบันหลายมลรัฐของสหรัฐอเมริกา กำหนดให้ผู้ขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ และเจ้าภาพงานเลี้ยงฉลองทางสังคม (ในบางมลรัฐ) อาจต้องรับผิดทางแพ่งแก่ผู้เสียหาย ถ้าลูกค้าและแขกที่มางานเลี้ยงมีอาการเมามากแล้วขับรถจนเกิดอุบัติเหตุแก่ผู้อื่น การสำรวจงานศึกษาที่เกี่ยวข้องพบว่า การกำหนดความรับผิดของเจ้าภาพ มีข้อถกเถียงมากกว่าการกำหนดความรับผิดของผู้ขาย ผู้เขียนวิเคราะห์ปัญหากฎหมายว่าด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ ผ่านกรอบแนวคิดเรื่อง *ผลกระทบภายนอกด้านลบ, หลักกฎหมายละเมิด, การก่อกองแห่งภัย* แล้วนำเสนอผลจากแบบสอบถาม และข้อพิจารณาถ้าจะนำข้อกำหนดความรับผิดของผู้ขายอย่างไรในสหรัฐอเมริกา มาปรับใช้ในไทยในอนาคต

คำสำคัญ : ปัญหาเมาแล้วขับ, ผลกระทบภายนอกด้านลบ, ความรับผิดทางแพ่งของผู้ขายและผู้จัดเลี้ยงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์, การเป็นต้นเหตุความเสียหาย, ความใกล้เคียงเหตุความเสียหาย, การก่อกองแห่งภัย

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ดุษฎีบัณฑิต หลักสูตรสหวิทยาการ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บางส่วนเคยนำเสนอในที่ประชุมวิชาการระดับชาติ “40 ปี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์” วันที่ 23-24 ตุลาคม 2557 ต่อมาได้เพิ่มผลการศึกษาจากแบบสอบถาม

** ผู้ช่วยศาสตราจารย์, คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Assistant Professor, Faculty of Economics, Prince of Songkla University

อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก: ศ.ดร.พรายพล คุ้มทรัพย์, อาจารย์ที่ปรึกษาร่วม: ศ.สุขุม ศุภนิติย์

Thesis Advisor: Professor, Dr. Praipol Koomsup

Thesis Co-advisor: Professor Susom Supanit

Abstract

The author presents the problem of drunk driving and some shortcomings of related law in Thailand. Many states in the U.S. have established civil liability for alcohol beverage seller (dram shop acts) and social host (in some states). When they knowingly serve a person to the point of intoxication and that person drives and causes an accident or injury to a third party. Findings from literature survey indicated that social host liabilities are likely controversies to commercial host liability. The author discusses the related law by views of economic aspect such as concepts of *negative externality*, *tort law*, and *enabling torts* then presents the survey result and propose some arguments will commercial host liability would be imposed for Thailand in the future.

Keywords: Drunk Driving, Negative Externality, Tort Law, Commercial Host Liability (or Dram Shop Liability), Social Host Liability, Causation, Proximate Causation, Enabling Torts

1. บทนำ

หลายปีมานี้มีผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมากจากอุบัติเหตุทางถนน โดยรถที่ผู้เมาแล้วขับ โดยเฉพาะในช่วงเทศกาลสำคัญ ความสูญเสียที่เกิดขึ้นเป็นต้นทุนทางสังคม สังคมเสียโอกาสได้รับประโยชน์ในทางอื่นจากบุคคลเหล่านั้น คำถามคือ *ทำอย่างไรถึงจะลดปัญหานี้ได้* เนื่องจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มีใช้สินค้าธรรมดา เพราะการบริโภคส่งผลทางลบแก่ผู้อื่น ผู้เขียนนำเสนอสภาพปัญหา, กฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง, แนวทางแก้ปัญหาในสหรัฐอเมริกา, ผลการศึกษาจากแบบสอบถาม และหากจะนำข้อกำหนดความผิดแก่ผู้ขายสุราเพิ่มให้ลูกค้าที่เมามาแล้ว ถ้ามีผู้เสียหายจากรถที่ลูกค้าเมาแล้วขับ ภายที่ใช้ในสหรัฐมาปรับใช้ เพื่อเป็นแนวทางหนึ่งในการลดความสูญเสียจากการดื่มและขายสุราในสังคมไทย จะมีข้อพิจารณาในเรื่องใดบ้าง

2. สภาพปัญหาและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง

ปัจจุบันอุบัติเหตุทางถนนที่เกี่ยวข้องกับการเมาสุรา มีจำนวนคดีน้อยลงเมื่อเทียบกับช่วงปี 2551-2552 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ) แต่จากสถิติของศูนย์อำนวยการป้องกันและลดอุบัติเหตุทางถนน ประจำปี 2560 จำนวนผู้เสียชีวิตในเทศกาลสำคัญยังคงมีมาก เช่น ในช่วง 7 วันอันตรายของปีใหม่ 2560 มีผู้เสียชีวิต 478 คน (ไทยรัฐออนไลน์, 5 ม.ค. 2560) ถือว่ามากที่สุดกว่าทุกปี นับจากปี 2551 ซึ่งเป็นปีที่รัฐได้ตรา พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ กำหนดมาตรการที่เข้มงวด เพื่อป้องปรามผู้ขาย ห้ามขายในบริเวณวัด, โฆษณาจูงใจผู้ซื้อ, จัดชิงรางวัลส่งเสริมการขาย, ขายให้เยาวชนที่อายุไม่ถึง 20 ปี, ขายนอกเวลาที่กฎหมายกำหนด (เวลาให้ขายได้ 11.00-14.00, 17.00-24.00) ถ้าฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกิน 6 เดือน หรือปรับไม่เกิน 1 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 39), ห้ามขายสุราให้คนเมาที่ครองสติไม่ได้ ถ้าฝ่าฝืนมีโทษจำคุกไม่เกิน 1 ปี ปรับไม่เกิน 2 หมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ (มาตรา 40)

การห้ามขายนอกช่วงเวลาอนุญาต บังคับใช้ได้ผลเฉพาะห้างขนาดใหญ่และร้านค้าสะดวกซื้อ เพราะผู้ซื้อสามารถหาซื้อจากร้านค้าปลีกที่มีอยู่ดาษดื่นได้ ชี้ให้เห็นว่า การบังคับใช้ยังไม่ได้ผลเท่าที่ควร ส่วนการห้ามขายเพิ่มให้ผู้ที่มีเงินมาครองสติไม่ได้ กฎหมายเอาผิดในแง่ขายเพิ่ม ในหนังสือ “รวบรวมคำพิพากษาตามพระราชบัญญัติควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ.2551” (สำนักงานคณะกรรมการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์, 2556) มีคดีผู้ขายให้บุคคลอายุต่ำกว่า 20 ปี, ขายในที่ห้ามขาย แต่คดีผู้ขายให้บุคคลที่มีอาการมึนเมาจนครองสติไม่ได้นั้น ไม่มีคดีเลย จึงน่ากังขาว่า แม้มีโทษกำหนดไว้ แต่เจ้าหน้าที่จะบังคับใช้กฎหมายได้ทั่วถึงเพียงใด เพราะกำลังเจ้าหน้าที่มีน้อย แต่ร้านอาหาร ร้านเหล้า ร้านค้าปลีก มีมาก การตรวจตราและจับกุมผู้กระทำความผิด จึงมีต้นทุนสูง อีกทั้งคำว่า “มีเงินมาครองสติไม่ได้” ไม่มีนิยามชัดว่า มีอาการอย่างไร มีเงินมามากแล้วเพียงใดที่ผู้ขายต้องไม่ขายเพิ่ม จึงทำให้การบังคับกฎหมายข้อนี้ ทำได้ยากหรือไม่

กฎหมายที่เกี่ยวข้องอีกฉบับคือ พ.ร.บ. จรรยาบรรณ พ.ศ. 2522 (ฉบับที่ 7, 2550) เน้นป้องปรามผู้ดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ห้ามขับขี่ยานพาหนะ หากฝ่าฝืนแม้ยังไม่มีผู้ได้รับความเสียหาย ถ้าเจ้าหน้าที่ตำรวจตรวจพบตามจุดตั้งด่านตรวจ ผู้ขับต้องเข้าตรวจวัดระดับแอลกอฮอล์ในร่างกาย ถ้ามีระดับเกินกฎหมายกำหนด (เกิน 50 มิลลิกรัมเปอร์เซ็นต์ ให้ถือว่าเมาสุรา) ต้องเสียค่าปรับ 5 พันบาท ถึง 2 หมื่นบาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 ปี ถ้าคู่กรณีบาดเจ็บหรือเสียชีวิต ค่าปรับและบทลงโทษอาญาจะเพิ่มขึ้น ส่วนผู้เสียหายสามารถฟ้องเรียกค่าสินไหมทดแทนตามหลักกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ลักษณะละเมิด (มาตรา 420) ผู้ครอบครองหรือควบคุมยานพาหนะใดๆ จะต้องรับผิดชอบความเสียหายอันเกิดจากการใช้ยานพาหนะนั้น (มาตรา 437) เว้นแต่พิสูจน์ได้ว่าเกิดจากเหตุสุดวิสัย หรือ เกิดเพราะความผิดของผู้เสียหาย

ส่วนการกำหนดค่าสินไหมทดแทน จะต้องมีความสัมพันธ์กับพฤติการณ์ของผู้กระทำ และความร้ายแรงของความเสียหาย (สุขุม, 2537:79-80) ซึ่งโจทก์ต้องพิสูจน์ว่า จำเลยเป็นต้นเหตุ ศาลจะกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ละเมิดและผลเสียหายเป็นกรณีไป และผู้เสียหายสามารถเรียกค่าเสียหายเพิ่มเติม เช่น ค่าขาดโอกาสในชีวิต, ค่าเสียหายทางจิตใจ, ค่าเสียหายต่ออาชีพ, ค่าไร้ผู้อุปการะ ศาลมีอำนาจกำหนดค่าเสียหายตามจริงที่ผู้เสียหายร้องขอได้ (สุขุม: 81) แต่กรอบกฎหมายละเมิดมีข้อจำกัดที่มุ่งพิจารณาจากพฤติการณ์ภายนอกของบุคคลที่ละเมิดและผลเสียหาย สุขุม (83-84) จึงมีข้อเสนอว่า ควรปรับเปลี่ยนไปพิจารณา “แรงจูงใจ” ในการเรียกร้องความเสียหายตามแนวทางเศรษฐศาสตร์ คือ ถ้าฝ่ายใดมีแรงจูงใจในการป้องกันเหตุด้วยต้นทุนที่ต่ำกว่าคู่กรณี หากเพิกเฉย ถือเป็นความเลินเล่อ สมควรต้องรับผิดชอบมากกว่าคู่กรณีและ ศาลต้องมีการพัฒนาวิธีคำนวณค่าเสียหายในคดีละเมิด

ถ้าพิจารณาสภาพการจัดจำหน่ายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ของไทย ผู้ค้าปลีกรายใดต้องการขายสุราเบียร์ ต้องขออนุญาตจากกรมสรรพสามิต โดยเสียค่าธรรมเนียมรายปี ในอัตราตั้งแต่ปีละ 220 บาทจนถึงอัตราสูงสุด 8,250 บาท ขึ้นกับชนิดใบอนุญาตที่ขอเพื่อขายปลีกหรือขายส่งเช่น ร้านค้าปลีกขนาดใหญ่, สาขาของร้านสะดวกซื้อจัดเป็นการขายส่งต้องเสียในอัตราสูงสุด (กฎกระทรวง กำหนดอัตราค่าธรรมเนียมสุรา พ.ศ. 2555 มีผลบังคับ

ใช้ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2555 มาจนถึงปัจจุบัน) ผู้ขายต้องไม่ฝ่าฝืนข้อกำหนด เช่น สถานที่ขายต้องไม่อยู่ในบริเวณสถานศึกษา, ศาสนสถาน, สถานบริการน้ำมันเชื้อเพลิง, รวมบริเวณที่ต่อเนื่องกับสถานที่ดังกล่าว จึงเปิดกว้างให้ผู้ต้องการขายมีมากขึ้น และผู้บริโภคเข้าถึงได้โดยง่าย ซึ่งถ้ารัฐจะควบคุมการขายที่เข้มงวดขึ้น อาจส่งผลกระทบต่อรายรับภาษีและค่าธรรมเนียม และเกิดแรงต้านจากผู้ขาย แต่ก็ต้องยอมรับว่า การกำหนดภาษีและค่าธรรมเนียมมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อรายได้รัฐ จึงไม่เอื้อต่อการควบคุมปัญหาข้างเคียงจากการขายและการตีมูลค่าที่ควร ผู้ศึกษาจึงสนใจศึกษาแนวบังคับใช้ในสหรัฐฯ 2 แนวทาง

1) *ความรับผิดของผู้ขาย (Commercial Host Liability)* หลายมลรัฐได้กำหนดความรับผิดของผู้ขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์มาตั้งแต่ช่วงทศวรรษ 1950s (Gursoy *et al*, 2011: 715) ถ้าขายเพิ่มให้คนที่เมมาแล้วระหว่างทางผู้ขับขี่คนอื่น ผู้ขายต้องมีส่วนรับผิดในฐานะที่พอคะเนได้ว่า การขายเพิ่มให้ลูกค้าผู้เมมาแล้วและรู้ว่าเขาต้องขับรถกลับบ้าน อาจเกิดอันตรายแก่ตัวเขาและผู้อื่น ย่อมเป็นความเลินเล่อ (Negligence) ผู้ขายจึงต้องมีหน้าที่พึงระวัง ข้อกำหนดนี้เรียกกันกว้างๆว่า “Dram Shop Liability” ซึ่งมีทั้งกรณีที่มาจากคำตัดสินของศาล และ ตราเป็นกฎหมายโดยฝ่ายนิติบัญญัติของแต่ละมลรัฐ กล่าวโดยรวมคือ มลรัฐส่วนใหญ่ของสหรัฐฯ ได้ควบคุมการขายในร้านอาหาร ร้านเหล้า และ ร้านค้าปลีกเหล้า โดยให้ผู้ขายถือเป็นหน้าที่ *ห้ามขายเหล้าแก่ผู้ที่มีอายุต่ำกว่า 21 ปี และ ห้ามขายเพิ่มให้ลูกค้าที่เมมาแล้ว* หากลูกค้าขับรถกลับบ้าน ระหว่างทางถ้าขับชนรถคันอื่น เจ้าของร้านอาจต้องร่วมรับผิดต่อผู้เสียหาย (ยกเว้นเป็นความเลินเล่อของผู้เสียหาย) และ กรณีลูกค้าในร้านถูกลูกค้าซึ่งเมานั้น ทำร้ายร่างกาย เป็นต้น

ข้อกำหนดและบทลงโทษในแต่ละมลรัฐมีรายละเอียดต่างกัน แต่ล้วนมีองค์ประกอบหลักร่วมกัน คือ เกี่ยวข้องกับการขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์, มีผู้อื่นได้รับความเสียหายจากคนเมา, ผู้เสียหายเป็นโจทก์, คนเมาเป็นจำเลย, เจ้าของร้านขายเป็นจำเลยร่วม เจตนารมณ์ของกฎหมายต้องการปกป้องสวัสดิภาพและความปลอดภัยของสาธารณชน, เพื่อให้ผู้เสียหายจากคนเมาได้รับค่าชดเชย, เพื่อลงโทษผู้ขายที่ฝ่าฝืนกฎหมาย (Vitali, 1996: 535) เดิมหลักกฎหมายจารีตประเพณี (Common Law) จะไม่กำหนดความรับผิดแก่ผู้ขาย เพราะยึดหลัก *ความใกล้แก่เหตุความเสียหาย* ผู้ที่ดื่มจนเมามาย ย่อมเป็นผู้ใกล้แก่เหตุความเสียหายต่อผู้อื่น ส่วนผู้ขายอยู่ไกลเหตุจึงไม่ต้องรับผิด แต่เมื่อปัญหาเมาแล้วขับ สร้างความเสียหายเกิดขึ้นเป็นวงกว้างในช่วงทศวรรษ 1970s ศาลในหลายมลรัฐจึงยกเลิกหลักการเดิม แล้วพิจารณาตัดสินพฤติการณ์ของผู้ขายภายใต้หลักรับผิดเลินเล่อ เพื่อเตือนให้ผู้ขาย *ควรคาดเห็นอันตราย* ที่จะเกิดแก่ผู้อื่นจากลูกค้าที่เมมาแล้ว และฝ่ายนิติบัญญัติของมลรัฐส่วนใหญ่ได้ตรา *Dram Shop Acts* ในเวลาต่อมา (Emerson and Stroebel, 2000)

2) *ความรับผิดของเจ้าภาพทางสังคม (Social Host Liability)*

เดิมกฎหมายกำหนดความผิดเฉพาะผู้ดื่มต่อมาศาลใน 11 มลรัฐ ได้ขยายความผิดทางแพ่งไปยังเจ้าภาพงานเลี้ยง ซึ่งจัดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ไว้บริการแขกมาร่วมงานฉลองที่บ้าน แล้วแขกเมานขับรถกลับบ้าน ระหว่างทางได้ขับชนผู้อื่น เจ้าภาพอาจต้องรับผิดร่วมชดใช้แก่ผู้เสียหายด้วย นอกเหนือไปจากวงเงินที่คนเมาต้องรับผิดชอบ กฎหมายนี้มาจากข้อเสนอให้ขยายความรับผิดใน *Dram Shop Acts* ครอบคลุมถึงเจ้าภาพ

(Emerson and Stroebel, 2000) โดยเพิ่มคำว่า “Social Host” ในข้อบังคับ ให้เจ้าภาพรับผิดชอบเหมือนผู้ชาย เนื่องจากเป็นแหล่งหนึ่งที่มีผู้ดื่มเมาแล้วขับ (รวมถึงเยาวชน) กรณี *Kelly v. Gwinell* (1984) เป็นคดีแรกที่ศาลสูงสุดแห่งมลรัฐนิวเจอร์ซีย์ ตัดสินให้เจ้าภาพมีความผิด แต่มีฝ่ายนิติบัญญัติของหลายมลรัฐไม่เห็นด้วย ส่วนนักวิชาการกฎหมายมีทั้งฝ่ายคัดค้านและสนับสนุน ฝ่ายที่สนับสนุนเพราะต้องการให้ความสำคัญแก่สวัสดิภาพและความปลอดภัยในสังคม เหนือสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลในการแสวงกำไรและเสรีภาพในการจัดเลี้ยงฉลอง ผู้เกี่ยวข้องทั้งคนดื่ม-คนขาย-เจ้าภาพ ต้องตระหนักถึงการมีส่วนร่วมรับภาระหากเกิดความเสียหายต่อผู้อื่น

แต่ที่ผ่านมามีการฟ้องร้องมีข้อจำกัดอยู่ เพราะฝ่ายผู้เสียหายจะต้องเป็นฝ่ายพิสูจน์ว่า ผู้ชาย/เจ้าของร้าน/เจ้าภาพ เลินเล่อหรือฝ่าฝืนกฎหมายอย่างไร ถึงเป็นสาเหตุให้ตนได้รับความเสียหายจากคนที่มาจากร้านหรืองานเลี้ยงนั้น ซึ่งหลายกรณีพิสูจน์ได้ยาก ส่วนคนเมาผู้ก่อเหตุก็ไม่มีเงินจ่ายชดเชยมากเพียงพอหรือไม่ได้ชื้อประกันภัยไว้ ทำให้โจทก์ต้องแบกรับภาระมากกว่าที่ควรจะเป็น จึงไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย ต้องการให้ผู้เสียหายได้รับการชดเชย แต่ได้เงินชดเชยไม่เพียงพอ ถึงแม้มีข้อจำกัดดังกล่าว จากการสำรวจงานศึกษาโดย Sloan and Chepke (2007: 52) พบว่า การกำหนดความรับผิดของผู้ชาย ช่วยยั้งเหตุความเสียหายต่อชีวิตอย่างมีนัยสำคัญ (Deterrent Effect) เพราะผู้ชายได้เพิ่มความระวังมากขึ้น เพื่อกันถูกฟ้องร้อง และมาตรการนี้มีประสิทธิผลกว่าการกำหนดบทลงโทษทางอาญา ซึ่งสอดคล้องกับข้อสรุปของ Mosher *et al* (2013) ส่วนการกำหนดความรับผิดของเจ้าภาพงานเลี้ยง ยังไม่ชัดเจนว่า ช่วยยั้งเหตุเพียงใด จึงยังไม่เป็นที่ยอมรับแพร่หลายนัก

3. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1) *หลักกฎหมายละเมิดจากมุมมองเศรษฐศาสตร์* กฎหมายละเมิดเป็นความรับผิดทางแพ่ง (Civil Liability) ให้บุคคลมีหน้าที่พึงระวังไม่ให้เกิดความเสียหายแก่ผู้อื่น หากเกิดเหตุขึ้น ผู้นั้นต้องชดเชย แนวการวิเคราะห์หลักกฎหมายละเมิดด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ มุ่งกำหนดความรับผิดเพื่อจูงใจให้คนเรายังเหตุความเสียหายเป็นการล่วงหน้า (*ex ante*) ถ้าสามารถยั้งเหตุได้ก่อน ก็จะไม่มีการชดเชย ส่วนทางกฎหมายเน้นพิจารณาภายหลังเกิดเหตุ จะชดเชยผู้เสียหายอย่างไร (*ex post*) ในทางเศรษฐศาสตร์มองว่า การกำหนดความรับผิดในหลักกฎหมายละเมิด มีไว้เพื่อลดความเสียหายและลดต้นทุนแก่สังคมให้น้อยที่สุด ผู้บุกเบิกแนวคิดนี้คือ Guido Calabresi (อ้างถึงใน Cooter and Ulen, 2008: 337; Mathis, 2009: 69) ข้อเสนอหลักจากกรอบคิดนั้นคือ ฝ่ายใดสามารถเลี่ยงความเสียหายได้โดยเสียต้นทุนต่ำกว่าคู่กรณี แต่ไม่ระวังเท่าที่ควรหรือเพิกเฉย จะต้องเป็นฝ่ายรับผิด (Posner, 2006: 167-72; Shavell, 2004: 191; Cooter and Ulen: 350) โดยจะมีการพิจารณาระดับความระวังที่เหมาะสม และการเลือกใช้หลักความรับผิดโดยเคร่งครัด หรือหลักรับผิดเลินเล่อ ซึ่งจะมีผลจูงใจให้คนเรามีความระมัดระวังเพียงใด

2) *ปัญหาผลกระทบภายนอกด้านลบ* (Negative Externality) กิจกรรมการผลิต การบริโภค หรือการใช้ชีวิตของบุคคลใด สร้างความเดือดร้อนแก่ผู้อื่น โดยผู้ก่อไม่ใส่ใจถึงผลเสียต่อผู้อื่น (Mankiw, 1998: 199-212) ในทางเศรษฐศาสตร์ถือว่า ผู้ก่อรับภาระเฉพาะต้นทุนส่วนตัว (Private Cost) ยังไม่รวมความเสียหายแก่

ผู้อื่น รัฐต้องบังคับให้เขาจ่ายค่าปรับเพื่อชดเชยความเสียหายจำนวนหนึ่ง ซึ่งเมื่อรวมกับต้นทุนส่วนตัวของเขาแล้ว ถึงจะเท่ากับ “ต้นทุนทางสังคม” (Social Cost) จากกิจกรรมของเขา ไม่เช่นนั้นจะเกิดความเสียหายแก่ผู้อื่นเกินระดับที่เหมาะสมต่อสังคม *ระดับที่เหมาะสม* คือระดับมลภาวะหรือเหตุรำคาญที่สังคมพอรับได้ ซึ่งเป็นระดับ *ประโยชน์ที่จะได้* ต้องคุ้มกับ *ต้นทุนที่จะต้องเสียไป* เพื่อเยียวยาปัญหานั้นๆ แต่การจะทำให้สังคมปลอดปัญหาอย่างสิ้นเชิง ก็จักสิ้นเปลืองต้นทุนมากจนไม่คุ้มกับประโยชน์ที่จะได้ ที่ผ่านมามักเสนอให้รัฐเข้าควบคุมกิจกรรมของผู้ก่อเหตุรำคาญ โดยให้ชดเชยผู้เสียหาย หรือให้จ่ายภาษี/ค่าธรรมเนียมเป็นข้อแนะนำของ Arthur C. Pigou ต่อมา Ronald Coase (1960) เห็นว่า วิธีนั้นเป็นแนวทางหนึ่งในการแก้ปัญหา แต่ยังมีข้อจำกัด เพราะจะต้องประเมินประโยชน์และต้นทุนที่เกิดขึ้นของคู่กรณี หรือผู้เกี่ยวข้องให้ครบถ้วนด้วย (Coase: 44) โดยศาลจะมีบทบาทสำคัญในการประเมินและกำหนดแนวทางชดเชย

3) *แนวคิดเรื่องการก่อกองแห่งภัย* (Enabling Scenario) ผู้ก่อไม่ได้เป็นต้นเหตุ แต่ด้วยความลื่นไหลของผู้ก่อ กลายเป็นเงื่อนไขตั้งต้นที่เอื้อให้จำเลยสร้างความเสียหายแก่โจทก์ (Rabin, 1999) เช่น ผู้ชายเหล้า ชายให้ผู้มีเงินมาแล้ว และขับรถไปชนผู้อื่นเสียหาย, คนเมาออกจากงานเลี้ยงแล้วขับรถชนผู้อื่น, เจ้าของรถให้ผู้ไม่มีใบอนุญาตขับขี่ หรือ ให้นำคนเมาเหล้ายืมรถไปใช้งาน, เจ้าของรถจอดรถ แต่ไม่ได้นำกุญแจติดตัวไป ต่อมาเมื่อโจรสวมรอยแล้วขับชนรถผู้อื่นที่ขับสวนมา, เจ้าของพาร์ทเมนท์ เลิกจ้างยามเฝ้าประตูทางเข้าออก วันหนึ่งมีโจรเข้าไปด้านใน ผู้เช่าห้องรายหนึ่งโขคร้าย ถูกโจรชิงทรัพย์และทำร้ายร่างกายบริเวณทางเดิน Rabin เห็นว่า ถ้ายึดหลักความใกล้เคียงเหตุ ซึ่งเป็นแนวทางรองไปจากหลัก “เป็นต้นเหตุ” จะพบว่า ผู้ชายเหล้า, เจ้าภาพงานเลี้ยง, ผู้ลืมนกุญแจรถไว้ในรถ *ล้วนอยู่ไกลแก่เหตุ* ไม่น่าจะมีความผิดหรือถูกดำเนินคดีเท่าผู้ก่อความเสียหายโดยตรง ที่ผ่านมามีหลายตัวอย่างที่ศาลตัดสินความผิดผู้ก่อกองแห่งภัย (Rabin: 442) ซึ่งไม่ได้มีความสัมพันธ์ใดๆกับผู้เสียหาย อันเพียงพอจะกำหนดความรับผิดชอบได้ จึงควรให้ฝ่ายนิติบัญญัติกำหนดขอบเขตความรับผิดชอบของผู้ก่อกองแห่งภัย แล้วให้ศาลตัดสินตามขอบเขตนั้น จะเหมาะกว่าให้ศาลเป็นผู้พิจารณา กำหนดความผิดด้วยเหตุผลเรื่องเป็นความรับผิดชอบต่อสังคม เพราะยิ่งจะเพิ่มข้อยุ่งยากในการตัดสิน และก็ไกลเกินหลักพื้นฐานตามกฎหมายละเมิดที่ยึดถือกันมา

Solan and Darley (2001: 266) ซึ่งเป็นนักกฎหมายและนักจิตวิทยา เห็นว่า ความผิดฐานเอื้อให้เกิดเหตุหรือก่อกองแห่งภัยดังที่ Rabin อธิบายนั้นก็ไม่ได้ต่างไปจากหลักการหนึ่งในกฎหมายละเมิด คือ “*ทฤษฎีเงื่อนไขของการกระทำ* (But-for)” ซึ่งนักกฎหมายเองก็ตัดสินได้ยาก จึงเสนอให้ใช้คำว่า *เป็นต้นเหตุโดยอ้อม* ส่วน Cooter and Ulen (329-331) เห็นว่า การพิจารณาว่าผู้มีส่วนก่อให้เกิดความเสียหายหรือไม่นั้น ศาลมักถามว่า “*ถ้าไม่เป็นเพราะพฤติกรรมของผู้ก่อกองแห่งภัย แล้วจะเกิดเหตุหรือไม่*” ถ้าคำตอบคือ “*ไม่*” ผู้ก่อกองแห่งภัยย่อมมีความผิด แต่หลักการนี้ข้างกรณีคลุมเครือพอๆกับหลักความใกล้เคียงเหตุ เช่นกรณีผลเสียหายเกิดขึ้นจากหลายเหตุ มักพ่วงปัจจัยที่ไกลเหตุเข้ามาพิจารณาด้วย จึงเห็นด้วยกับ Bertrand Russell ที่ว่าควรเลิกใช้คำว่า “*เป็นต้นเหตุ (Cause)*” แล้วแทนด้วยคำว่า “*ขึ้นกับปัจจัยใดบ้าง (Function)*” ซึ่งจะชัดเจนกว่า อย่างไรก็ตามงานศึกษาเชิงประจักษ์ของ Solan and Darley ได้เผยให้เห็นถึงคำตัดสินเรื่องการก่อกองแห่งภัยจากศาลต่างๆในสหรัฐเวลานั้น ไม่เป็นเอกฉันท์ เขาจึงสนใจศึกษาว่า ในเมื่อศาลในมลรัฐต่างๆ มีคำตัดสินทั้งผิดและไม่ผิด

แล้วคนทั่วไปตัดสินใจในกรณีนี้อย่างไร จะเหมือนหรือต่างจากคำตัดสินของศาลหรือไม่ ปรากฏว่า ผู้ตอบแบบสอบถามก็เห็นไม่ตรงกัน ดังความเห็นจากศาลต่าง ๆ นั้นเอง

4. กรอบการวิเคราะห์ปัญหาและวิธีการศึกษา

ภาครัฐของหลายประเทศ มักกำกับธุรกิจเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ (Sloan *et tal*, 2000: 10-13) โดยมีเป้าหมายเช่น 1) *ยั้งปัญหา* ให้เกิดความเสียหายและค่าใช้จ่ายในการป้องกันของสังคมต่ำที่สุด 2) *ชดเชยแก่ผู้เสียหาย* ผ่านกฎหมายละเมิดและระบบประกัน 3) *ความเป็นธรรมแก่ผู้เสียหาย* 4) *สร้างรายได้แก่รัฐ* โดยเก็บภาษีจากผู้ผลิตและเก็บค่าธรรมเนียมใบอนุญาตจากผู้ขาย เพื่อให้มีราคาสูงขึ้น ผู้ซื้อจะได้บริโภคลดลง รายได้ภาษีและค่าธรรมเนียมส่วนหนึ่ง รัฐจัดสรรไปจัดตั้งกองทุนเพื่อการรณรงค์และบรรเทาปัญหาสังคมจากการบริโภค

ข้อพิจารณาต่อมา ถ้าเราต้องการยั้งปัญหาเมาแล้วขับ เพื่อลดความสูญเสียให้น้อยที่สุดและมีฝ่ายใดบ้างที่ควรมีหน้าที่ช่วยยั้งปัญหา เพราะแต่ละฝ่ายมีขีดความสามารถในการป้องกันเหตุต่างกัน เริ่มจากผู้เมาแล้วขับ ต้องรับผิดชอบอยู่แล้วตามข้อกำหนดใน พ.ร.บ.จราจรทางบก พ.ศ. 2522 ต้องเสียค่าปรับและมีโทษทางอาญา และอาจถูกฟ้องร้องทางแพ่งจากผู้เสียหาย ส่วนผู้เกี่ยวข้องอาจเป็นสมาชิกครอบครัวของผู้ดื่ม,ญาติ, เพื่อน, นายจ้าง, ผู้ขาย (เจ้าของร้านอาหาร/ร้านเหล้า/ร้านค้าปลีก), เจ้าภาพงานเลี้ยง, ผู้ผลิตเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยทั่วไปผู้ดื่มเป็นประจำคง ถูกตักเตือนจากสมาชิกของครอบครัวอยู่เสมอ ส่วนเพื่อนก็พอดักเตือนกันได้ในระดับหนึ่ง ส่วนฝ่ายนายจ้างนั้น มีกฎหมายห้ามพนักงานดื่มในเวลาทำงานอยู่แล้ว แต่พันเวลางาน นายจ้างไม่มีหน้าที่รับผิดชอบต่อผู้อื่นที่เสียหายจากความประมาทเลินเล่อของลูกจ้าง ต่อมาจะเหลือผู้ผลิต, ผู้ขาย, เจ้าภาพจัดเลี้ยง

ถ้าพิจารณาข้อมูลรายได้ภาษีสรรพสามิต จะพบว่า ภาครัฐของไทย มีรายได้จำนวนมากจากผู้ผลิตสุรา เบียร์ทั้งระบบ เช่น ปีงบประมาณ 2558 มีจำนวน 1 แสน 4 หมื่นล้านบาท มาจากภาษีของผู้ผลิตสุราและเบียร์ 99.8% ส่วนรายได้จากค่าธรรมเนียมใบอนุญาตขาย (รวมค่าใบอนุญาตนำเข้าจำหน่าย) มี 0.2% เท่านั้น (ประมาณ 300 ล้านบาท โดยบันทึกในหมวดรายได้เบ็ดเตล็ด) ในปีนั้นมีผู้ขอใบอนุญาตขายสุรา 637,821 ใบ¹ จะเห็นว่า ผู้ผลิตรับภาระภาษีจำนวนมากแล้ว ขณะที่ภาระค่าธรรมเนียมของผู้ขายปลีกและส่งทั่วประเทศ มีสัดส่วนน้อยมาก ที่สำคัญผู้ขายยังสามารถผลักภาระค่าธรรมเนียมไปยังผู้ดื่ม โดยบวกราคาขายปลีกให้สูงขึ้นได้ ผู้ขายจึงมีส่วนรับภาระผลข้างเคียงทางลบต่อส่วนรวมน้อยมาก (โดยมีจำต้องกล่าวถึงภาระของเจ้าภาพจัดเลี้ยงซึ่งยังไม่มีข้อกำหนดความรับผิดชอบ)

ผู้ขายเหล้าเพิ่มให้ลูกค้าทั้งที่เห็นว่ามินเมาแล้วนั้น มีเป้าหมายเพื่อแสวงกำไรสูงสุด ความพึงใจของผู้ดื่มและกำไรของผู้ขาย ถือเป็นผลประโยชน์ส่วนตัว สังคมพึงมีกติกากำกับให้เกิดความสมดุล ระหว่างเสรีภาพการแสวงหากำไรของผู้ขายและความพึงใจจากการดื่ม ให้อยู่บนพื้นฐานความรับผิดชอบต่อความเสียหายจากอุบัติเหตุแก่ผู้อื่นในสังคมด้วย ผู้ศึกษาจึงมุ่งพิจารณาการขยายความรับผิดชอบไปยังผู้ขายปลีกและส่งที่มีใบอนุญาต เพราะจากรายงานสถิติผู้เสียชีวิตและบาดเจ็บจำนวนมากในช่วงเทศกาลสำคัญทุกปี ส่วนหนึ่งเป็นเพราะสังคมละเลยบทบาทของผู้ขาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่เอื้อต่อปัญหา อีกทั้งปัจจุบันมีข้อกำหนดห้ามขายให้แก่ผู้ซึ่งมินเมาแล้ว

¹ ผู้เขียนขอขอบคุณ เจ้าหน้าที่สำนักงานสรรพสามิตภาคที่ 9 (จ.สงขลา) ที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูล

เพียงแต่ยังไม่ได้ขยายความรับผิดชอบไปยังผู้ขายในกรณีลูกค้าที่คืนเงินมาจากร้านขับรถชนผู้อื่น จึงไม่อาจยังปัญหาที่เกี่ยวข้องมาจากเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ได้ครบวงจร หรือไม่

ผู้ศึกษาเห็นว่า ผู้ขายอยู่ในข่ายเป็นผู้เอื้อให้เกิดความเสียหายหรือก่อข้อแห่งภัย จึงสนใจศึกษาโดยนำแนวทางศึกษาของ Solan and Darley (2001) มาประยุกต์ใช้ โดยกำหนดสถานการณ์จำลองสอบถามความเห็นต่อกรณีผู้ขายเพิ่มให้ผู้ซึ่งมีเงินมาแล้ว กับ กรณีเจ้าของรถจอดครูดโดยไม่ได้นำกุญแจติดตัวไป คำถามมี 2 ส่วน **ส่วนแรก** ถามประเด็นกว้างๆ โดยไม่ได้ระบุถึงผลความเสียหาย มีคำถามรวม 3 ข้อ เมื่อผู้ตอบคำถามนี้แล้วเสร็จให้ส่งคืนผู้ศึกษา ก่อนลงมือตอบคำถามในส่วนที่สอง เพื่อมิให้ผู้ตอบเปลี่ยนใจย้อนมาแก้คำตอบส่วนนี้ภายหลัง คำถาม**ส่วนที่สอง** ผู้ศึกษากำหนดสถานการณ์จำลอง 2 กรณี โดยเพิ่มรายละเอียดสภาพจิตใจของผู้ขายและเจ้าของรถ และ ผลความเสียหาย (ผลร้ายแรงคือคู่กรณีบาดเจ็บสาหัส ส่วนผลไม่ร้ายแรงคือ คู่กรณีต้องเสียค่าซ่อมรถ) โดยสมมติว่า ผู้เสียหายไม่ได้ประมาทร่วมด้วย แล้วให้ผู้ตอบประเมิน 1) ลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ (3 ลักษณะ: มีส่วนอย่างมากที่ทำให้เกิดเหตุ, เป็นต้นเหตุ, เอื้อให้เกิดเหตุ) 2) ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ (1 ถึง 5) 3) สภาพจิตใจ ของผู้ขายและเจ้าของรถ (5 ลักษณะ: ไม่ใส่ใจ, รู้ว่าเสี่ยงแต่ไม่ระวัง, เลินเล่อ, ไม่ได้เลินเล่อ, คาดไม่ถึงว่าจะเกิดความเสียหายตามมา) 4) ร้อยละของวงเงินที่เห็นควรชดใช้ผู้เสียหาย (ให้ระบุ 0%, 10%, 20%,... 100%) 5) บทลงโทษด้วยการจำคุก

ประเด็นที่ผู้ศึกษาต้องการทราบคือ ผู้ขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้ผู้มีเงินมาแล้วขับรถ และ เจ้าของรถที่ไม่ได้กุญแจรถติดตัวไปด้วย เมื่อมีผู้อื่นได้รับความเสียหาย ผู้ขายและเจ้าของรถ ควรต้องรับผิดชอบผู้เสียหายด้วยหรือไม่ เมื่อออกแบบสอบถามแล้วเสร็จ ได้ให้นักศึกษาทดลองตอบ 6 คน (คณะนิติศาสตร์ 3 คน, คณะเศรษฐศาสตร์ 3 คน) พบข้อความที่อาจทำให้ผู้ตอบเข้าใจผิด จึงปรับปรุง แล้วนำไปสอบถามนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ชั้นปีที่ 3-4 ในชั้นเรียนวิชาเศรษฐศาสตร์กับกฎหมาย 60 คน และนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ชั้นปีที่ 2 ซึ่งผ่านการเรียนหลักกฎหมายละเมิดแล้ว 89 คน รวมกลุ่มตัวอย่าง 149 คน เป็นชาย 33.3% และ หญิง 66.7% (ไม่รวมนักศึกษาที่ทดลองตอบในขั้นต้น) ผู้ศึกษาใช้เวลาเก็บแบบสอบถามเมื่อภาคเรียนที่ 2/2558 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

5. ผลการศึกษา

5.1 ความเห็นต่อคำถามส่วนแรก

คำถามที่1 สมมติเหตุการณ์ว่า “เจ้เพ็ญ เป็นเจ้าของร้านอาหารซึ่งขายเหล้าด้วย วันหนึ่งลูกค้าชื่อ นาย ก. เข้ามาดื่มเหล้าจนมีอาการมึนเมาแล้ว ยังสั่งเหล้ามาดื่มเพิ่มอีก เจ้เพ็ญยอมให้พนักงานนำเหล้ามาเสิร์ฟเพิ่มให้นาย ก. ตามสั่ง ต่อมา นาย ก. ขับรถกลับบ้านในสภาพที่มึนเมา ระหว่างทางได้ขับชนรถของ นางสาว ข. ท่านคิดว่า เจ้เพ็ญควรมีส่วนร่วมรับผิดชอบชดใช้ให้แก่ นางสาว ข. ด้วยหรือไม่ ฐานที่เจ้เพ็ญเลินเล่อขายเหล้าเพิ่มให้กับคนที่แสดงอาการมึนเมาแล้ว” ผู้ตอบ 75% (112 คน) เห็นว่า เจ้เพ็ญไม่ควรมีความผิด อีก 25% (37คน) เห็นว่า เจ้เพ็ญมีความผิด ต้องร่วมชดใช้ผู้เสียหาย โดยระบุเหตุผล เช่น ขายให้ลูกค้าเพิ่มจนเมามาขาย จนนำไปสู่ความเสียหาย, อยู่ในฐานะที่ยังเหตุความเสียหายได้ แต่มิได้ยับยั้งใดๆ ส่วนผู้ที่เห็นว่าเจ้าของร้านไม่สมควรมีความผิด

ได้ระบุเหตุผล เช่น เจ้าของร้านไม่มีหน้าที่เตือนให้ลูกค้าหยุดดื่ม, ผู้ขายมีสิทธิ์แสวงกำไร จะขายเท่าใดก็ได้, ผู้ขายไม่ได้เป็นผู้ก่อความเสียหาย ผู้ก่อเหตุคือผู้ที่เมาแล้วขับ

คำถามที่ 2 ถามถึงบริบทของไทย ปัจจุบัน พ.ร.บ.ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 มีข้อหนึ่งระบุว่า “ห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้แก่ผู้ที่เมามาครองสติไม่ได้” ถ้าฝ่าฝืนมีโทษปรับ 20,000 บาท หรือจำคุกไม่เกิน 1 ปี หรือทั้งจำทั้งปรับ แต่ยังไม่ได้ขยายความผิดครอบคลุมไปในกรณีดังเช่นเจ้เพ็ญ ท่านเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย ถ้ากฎหมายไทยจะเพิ่มข้อบังคับให้ผู้ขายร่วมชดใช้ผู้เสียหายจากลูกค้า ซึ่งมีเมมาจากร้านของตน” ปรากฏมีผู้เห็นด้วย 63% อีก 37% ไม่เห็นด้วย นำสังเกตว่ากรณีเจ้เพ็ญในคำถามที่ 1 ผู้ตอบส่วนใหญ่ไม่เห็นด้วยถ้าจะให้เจ้เพ็ญมีความผิด แต่ในคำถามที่ 2 ผู้ตอบส่วนใหญ่กลับเห็นด้วยหากกฎหมายไทย จะขยายความผิดไปยังผู้ขาย โดยยกเหตุผล เช่น เพื่อเป็นช่องทางหนึ่งในการลดปัญหา, เพื่อทำให้ผู้ขายตระหนักถึงจรรยาบรรณในการขายมากขึ้น

คำถามที่ 3 สมมติเหตุการณ์ว่า “เจ้าของรถ จอดรถแวะทำธุระบริเวณนั้น แต่ไม่ได้นำกุญแจรถติดตัวไปด้วย ต่อมาเมื่อโจรขโมยรถ รับขับหนีจนชนรถของ นางสาว ข. แล้วโจรทิ้งรถหนีไป ท่านคิดว่า เจ้าของรถควรต้องรับผิดชอบใช้ให้แก่ นางสาว ข. หรือไม่” ผู้ตอบ 36% เห็นว่า เจ้าของรถควรมีความผิด อีก 64% เห็นว่าไม่สมควรมีความผิดเหตุผลของผู้ตอบว่า สมควรมีความผิด เพราะเดินเลี้ยวแต่แรก จนเป็นช่องทางนำไปสู่ความเสียหาย ส่วนผู้ที่ไม่เห็นว่ามีผิด เพราะคงคาดไม่ถึงว่าจะมีโจรมาขโมยรถแล้วยังขับชนรถผู้อื่นจนเกิดความเสียหาย

การที่ผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่า ทั้งเจ้าของร้านและเจ้าของรถ ไม่ควรมีความผิด อาจเห็นว่าเขาไม่ได้เป็นต้นเหตุ เพราะการผู้เป็นต้นเหตุ ต้องเชื่อมโยงไปถึงผลของความเสียหาย จึงจะตัดสินได้ชัดว่าผู้ก่อเหตุมีความผิดตามหลักกฎหมายละเมิด แต่ผู้ตอบส่วนหนึ่งเห็นว่า เจ้าของร้านและเจ้าของรถ แม้เป็นเพียงผู้เอื้อให้เกิดเหตุไม่ใช่ผู้ก่อเหตุโดยตรง แต่ได้สร้างเงื่อนไขตั้งต้นจนเอื้อให้เกิดผลเสียหายตามมา จึงควรมีความผิด ซึ่งให้เห็นว่า ความเห็นของผู้ตอบไม่เป็นเอกฉันท์ สอดคล้องกับงานศึกษาของ Solan and Darley (2001)

5.2 ความเห็นต่อคำถามส่วนที่สอง

ผู้ศึกษาเพิ่มรายละเอียดสถานการณ์และผลร้ายแรงของความเสียหาย แล้วให้ผู้ตอบประเมินว่าเจ้าของร้านอาหารและเจ้าของรถ 1) มีส่วนทำให้เกิดเหตุ ในลักษณะใด 2) มีส่วนทำให้เกิดเหตุ ในระดับใด 3) สภาพจิตใจ เป็นอย่างไร 4) สมควรมีความผิด หรือไม่ ถ้าเห็นว่ามีผิด ควรชดใช้แก่ผู้เสียหาย คิดเป็นร้อยละเท่าใดของความเสียหายรวม

1) การมีส่วนทำให้เกิดเหตุ ผู้ตอบส่วนใหญ่เห็นว่า เจ้าของร้านอาหาร (95%) และ เจ้าของรถ (66%) มีส่วนเอื้อให้เกิดเหตุ กรณีเจ้าของร้านอาหารมีผู้ตอบ 51% เห็นว่า สมควรต้องชดใช้แก่ผู้เสียหาย อีก 49% ไม่ต้องชดใช้ กรณีเจ้าของรถ ผู้เห็นว่าควรชดใช้ผู้เสียหายมี 39% อีก 61% ไม่ต้องชดใช้ กรณีเจ้าของรถมีความเห็น 26% ที่ตัดสินว่าเจ้าของรถ เป็นต้นเหตุความเสียหาย ส่วนระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ ผู้ตอบประเมินว่า เจ้าของร้านอาหารมีส่วนทำให้เกิดเหตุเฉลี่ย 2.82 (จาก 5 ระดับ) เจ้าของรถมีส่วนทำให้เกิดเหตุเฉลี่ย 2.68 ซึ่งเป็นระดับปานกลางทั้งสองกรณี (ช่วง 2.5 - 3.49)

2) สภาพจิตใจ ผู้ตอบเห็นว่าเจ้าของร้านอาหาร ไม่ใส่ใจถึงผลเสียที่ตามมา (35.6%), เลินเล่อ(30.9%), รู้ว่ามีความเสี่ยงเกิดอันตรายแก่ผู้อื่น แต่ยังไม่ยอมเพิ่ม (16.8%) ทั้ง 3 ความเห็นรวมกันแล้ว คิดเป็น 83.2% ซึ่งว่าเป็นเรื่องน่าตำหนิที่เจ้าของร้านไม่ได้ระวัง ส่วนผู้ที่เห็นว่า เจ้าของร้านได้ระวังดีแล้ว และ ไม่น่าจะมีความผิด มีสัดส่วนไม่ถึง 1 ใน 4 กรณีเจ้าของรถที่ไม่ได้นำกุญแจรถติดตัวไป เห็นว่า เจ้าของรถเลินเล่อ (53.7%), ไม่ใส่ใจถึงผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นตามมา (21.5%), ไม่ระวังเท่าที่ควร (2.7%) เมื่อรวมจำนวนความเห็นเหล่านี้แล้วคิดเป็น 77.9% ที่เหลืออีกเพียง 1 ใน 4 เห็นว่า เจ้าของรถได้ระวังดีแล้ว และ ไม่น่าจะมีความผิด เพราะเป็นใครๆในสถานการณ์นั้น คงคิดไม่ถึงว่าจะเกิดผลเสียหายตามมา

3) ระดับวงเงินชดใช้ ผู้ศึกษากลุ่มเชื่อมโยงกับบริบทกฎหมายไทยว่า “ภายหลังเกิดเหตุ นาย ก. สารถายแก่เจ้าหน้าที่ว่า ก่อนเกิดเหตุได้ไปดื่มเบียร์กับนาย ต. ที่ร้านเจ้เพ็ญ เจ้าหน้าที่จึงปรับเงินเจ้เพ็ญ 20,000 บาท ฐานฝ่าฝืน พ.ร.บ. ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 ซึ่งห้ามขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ให้แก่ผู้มีเมารถสติไม่ได้ และ ท่านคิดว่า “เจ้เพ็ญ” ควรต้องมีส่วนร่วมชดใช้ให้แก่นางสาว ข. ด้วยหรือไม่” กลุ่มตัวอย่างที่ตอบว่า ไม่ควร มี 48% อีก 52% (77คน) เห็นว่า ควรต้องร่วมชดใช้ผู้เสียหาย โดยเห็นสมควรให้ชดใช้เฉลี่ย 28% ของมูลค่าความเสียหายรวม และมีผู้เสนอให้ลงโทษเพิ่มเติมด้วยการจำคุก31% การจำคุกเป็นโทษทางอาญา ซึ่งงานศึกษานี้เกี่ยวกับโทษทางแพ่ง แต่ได้เพิ่มคำถามข้อนี้ไว้เพราะต้องการทราบว่า ถ้าผู้ตอบได้อ่านสถานการณ์จำลอง และทราบผลร้ายแรงของความเสียหายแล้ว จะมีผู้เห็นด้วยกับ การเพิ่มบทลงโทษนอกเหนือจากการชดใช้ทางแพ่ง หรือไม่

กรณีเจ้าของรถลี้ภัยเจอ ผู้ตอบ 52% (77 คน) เห็นว่า สมควรต้องชดใช้ผู้เสียหาย วงเงินที่ควรชดใช้เฉลี่ย 43% ของมูลค่าความเสียหายรวม ซึ่งสูงกว่าความรับผิดชอบในกรณีเจ้าของร้านอาหาร อาจเป็นเพราะในสถานการณ์กรณีเจ้าของร้านอาหาร ผู้ก่อเหตุโดยตรงคือลูกค้าที่เมารถออกจากร้าน ผู้ตอบอาจเห็นว่าเจ้าของร้านควรต้องรับผิดชอบไปบางส่วน แต่กรณีเจ้าของรถลี้ภัยเจอ มีโจรขโมยรถ แล้วโจรขับชนรถผู้อื่น แล้วหลบหนีไป ทำให้เจ้าของรถต้องรับผิดชอบฝ่ายเดียว ระดับความรับผิดชอบของเจ้าของรถ ในมุมมองของผู้ตอบ จึงจะน่าสูงไปด้วย ส่วนความเห็นให้ลงโทษเพิ่มเติมด้วยการจำคุกมี 14%

4) ความสัมพันธ์ระหว่าง ระดับวงเงินชดใช้, ลักษณะและระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ, สภาพจิตใจ งานศึกษาในอดีตพบว่า ลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ, ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ และ สภาพจิตใจของผู้เอื้อให้เกิดเหตุ ที่ประเมินโดยกลุ่มตัวอย่าง จะมีความสัมพันธ์กับวงเงินที่กลุ่มตัวอย่างเห็นสมควรให้ชดใช้ ผู้ศึกษาจึงทดสอบความสัมพันธ์นี้ด้วยค่าสถิติ Chi-square Tests โดยมีข้อสันนิษฐานว่า วงเงินที่ผู้ตอบเห็นควรให้ชดใช้ (Liability) น่าจะมีความสัมพันธ์กับ ลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ, ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ และ สภาพจิตใจของผู้เอื้อให้เกิดเหตุ ผลการทดสอบค่า Pearson Chi-square เป็นไปตามตาราง พบว่า วงเงินที่ผู้ตอบเห็นสมควรให้เจ้าของร้านและเจ้าของรถชดใช้ผู้เสียหาย มีความสัมพันธ์กับลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ และ ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ โดยมีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 เป็นไปตามข้อสันนิษฐาน

กรณีเจ้าของร้าน ระดับวงเงินชดใช้กับตัวแปรสภาพจิตใจเจ้าของร้าน ไม่มีความสัมพันธ์กัน ซึ่งไม่เป็นไปตามข้อสันนิษฐาน ส่วนกรณีเจ้าของรถ ระดับวงเงินชดใช้กับตัวแปรสภาพจิตใจเจ้าของรถ มีความสัมพันธ์กัน โดยมีระดับนัยสำคัญที่ 0.05 ผู้ศึกษาเห็นว่า ความแตกต่างระหว่าง 2 กรณีนี้ อาจเป็นผลมาจากการที่ผู้ตอบส่วน

ใหญ่ประเมินว่า พฤติการณ์ของเจ้าของรถ น่าจะสมควรถูกตำหนิมากกว่าเจ้าของร้าน ดังจะเห็นได้จากการที่ผู้ตอบได้ตัดสินใจให้เจ้าของรถ ควรชดใช้ผู้เสียหายเฉลี่ย 43% ของมูลค่าความเสียหายรวม ขณะที่กรณีเจ้าของร้านสมควรชดใช้ผู้เสียหายเฉลี่ยเพียง 28% ของมูลค่าความเสียหายรวม

ค่า Pearson Chi-square ระหว่าง ร้อยละของวงเงินชดใช้ผู้เสียหาย กับ ตัวแปรทั้งสาม

	ร้อยละของวงเงินชดใช้ผู้เสียหาย (3 กลุ่ม: น้อย-กลาง-มาก)	
	เจ้าของร้านอาหาร	เจ้าของรถ
ลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ (3 ลักษณะ)	11.76** (p-value 0.000)	16.38** (p-value 0.003)
ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ (1 ถึง 5)	38.68** (p-value 0.000)	32.92** (p-value 0.000)
สภาพจิตใจ (5 ลักษณะ)	9.79 (p-value 0.28)	18.0* (p-value 0.021)

หมายเหตุ: ** คือ มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.01 (2-sided), * คือ มีระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05 (2-sided), กลุ่มตัวอย่าง 149 คน

5) ความเห็นของนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ กับ นิติศาสตร์

แนวคิดเรื่องการมีส่วนเอื้อให้เกิดความเสียหาย มีความใกล้เคียงกับการก่อผลกระทบภายนอกด้านลบแก่ผู้อื่นในทางเศรษฐศาสตร์ และเกี่ยวข้องกับหลักพื้นฐานของกฎหมายละเมิด ผู้ศึกษาจึงสนใจเทียบความเห็นจากนักศึกษา 2 คณะจะต่างกันหรือไม่ ความเห็นต่อคำถามส่วนที่ 1 ซึ่งถามกว้างๆ โดยไม่ได้ระบุผลความเสียหาย กรณีเจ้าของร้านควรรับผิดชอบหรือไม่ นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นด้วย 37% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นด้วย 17% ข้อเสนอให้เพิ่มข้อบังคับใน พ.ร.บ. ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ โดยให้ผู้ขายร่วมชดใช้ นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นด้วย 85% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นด้วย 48.3% กรณีเจ้าของรถควรมีความผิด นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นด้วย 60% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นด้วย 20%

เมื่อผู้ศึกษาเพิ่มรายละเอียดสถานการณ์และผลเสียหาย ปรากฏว่า กรณีเจ้าของร้านควรมีความผิด นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นด้วยเพิ่มเป็น 72% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นด้วยเพิ่มเป็น 38% กรณีเจ้าของรถควรมีความผิด นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นด้วยเพิ่มเป็น 78% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นด้วยเพิ่มเป็น 34% แม้นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ที่ไม่เห็นด้วยทั้ง 2 กรณียังมีสัดส่วนมากกว่าผู้เห็นด้วย แต่ผู้เห็นด้วยมีจำนวนเพิ่มมากขึ้น เมื่อเทียบกับ กรณีไม่ทราบสถานการณ์และผลเสียหาย ซึ่ให้เห็นว่า เมื่อผู้ตอบทราบสถานการณ์และความร้ายแรงของความเสียหาย น่าจะมีผลโน้มน้าวให้ผู้ตอบเปลี่ยนใจ จึงเห็นควรให้ทั้งเจ้าของร้านและเจ้าของรถมีความผิด และมีจำนวนหนึ่งเห็นด้วยกับการเพิ่มบทลงโทษด้วยการจำคุก สอดคล้องกับงานศึกษาทางจิตวิทยาในอดีต โดยเรียกปรากฏการณ์นี้ว่า “Hindsight Bias” ซึ่งเป็นความเห็นของผู้ตอบที่มีทางโน้มน้าวจะตัดสินใจเพิ่มบทลงโทษผู้ที่เอื้อให้เกิดเหตุ ภายหลังได้ทราบความเสียหายล่วงหน้าแล้ว

สุดท้ายผู้ตอบมองออกหรือไม่ว่าทั้ง 2 กรณี มีความใกล้เคียงกัน คือ พฤติกรรมเจ้าของร้านอาหารกับเจ้าของรถ เข้าข่ายเป็นผู้เอื้อให้เกิดเหตุ ถ้าผู้ตอบตัดสินให้เจ้าของร้านอาหารมีความผิดแล้ว ต้องตัดสินให้เจ้าของรถมีความผิดด้วย หรือ ถ้าตัดสินว่าไม่ควรมีความผิด ก็ต้องไม่ผิดทั้ง 2 กรณี หรือ ไม่น่าจะมีความเห็นต่าง เช่น ตัดสินให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีความผิด ส่วนอีกฝ่ายไม่มีความผิด ปรากฏว่า นักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์เห็นควรมีความผิดทั้ง 2 กรณีมี 57% นักศึกษาคณะนิติศาสตร์เห็นว่า ไม่ควรมีความผิดทั้ง 2 กรณีมี 48% น่าสังเกตว่า มีความเห็นต่างกันชัดเจน เป็นไปได้ว่านักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์ได้เรียนรู้เรื่องผลกระทบภายนอกด้านลบมาแล้ว จึงตัดสินให้มีความผิดในทั้ง 2 กรณี นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ส่วนใหญ่อาจเห็นว่าเจ้าของร้านอาหารและเจ้าของรถ ไม่ได้มีความสัมพันธ์ใดๆกับผู้เสียหาย จึงตัดสินว่าไม่ควรมีความผิด และอาจเห็นว่า ในแบบสอบถามกำหนดให้เจ้าของร้านอาหาร ถูกเจ้าหน้าที่จับกุมและให้เสียค่าปรับแล้ว จึงน่าจะเพียงพอแล้วก็ได้ ผู้ตอบมีความเห็นไม่เป็นเอกฉันท์ใน 2 กรณีนั้น สอดคล้องกับงานศึกษาของ Solan and Darley ที่สำรวจคำตัดสินของศาลต่างๆ ในสหรัฐฯ กรณีเจ้าของรถลี้ภัยแล้วในรถ มีโจรขโมยรถแล้วขับชนรถผู้อื่น มีคำตัดสินให้ผิดและไม่ผิด กรณีเจ้าของรถไม่มีความผิด ศาลยังตัดสินด้วยหลายเหตุผล เช่น เจ้าของรถไม่ได้มีหน้าที่พึงระวัง, อยู่ไกลกว่าเหตุ, คาดไม่ถึงว่าจะเกิดผลเสียหาย ซึ่งเรื่องนี้อยู่นอกขอบเขตการศึกษาแต่ได้กำหนดสถานการณ์จำลองนี้มา เพื่อให้ผู้ตอบได้ประเมินเทียบเคียงกับกรณีเจ้าของร้านอาหารเท่านั้น

6. สรุปผลการศึกษาและข้อพิจารณา

1) ปัจจุบันการบังคับใช้กฎหมายจราจรทางบก มีความเข้มงวดขึ้น แต่จำนวนผู้เสียชีวิตจากอุบัติเหตุที่เกี่ยวข้องกับการเมาสุราในช่วงเทศกาลสำคัญยังมีมาก ส่วนการบังคับใช้ พ.ร.บ. ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 ยังมีข้อจำกัดด้านการควบคุมการขายนอกเวลาอนุญาต และการห้ามขายให้ผู้ที่มีเมมาแล้ว ไม่มีความชัดเจน ส่วนการควบคุมการจำหน่ายผ่านระบบการขอใบอนุญาตนั้น ค่าธรรมเนียมก็มีอัตราต่ำเกินไป ทั้งผู้ขายยังสามารถผลักภาระค่าธรรมเนียมไปยังผู้ซื้อ โดยบวกราคาขายปลีกและส่งให้สูงขึ้นได้ ด้วยเหตุเหล่านี้ จึงทำให้การควบคุมปัญหาที่เกี่ยวข้องกับเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ยังทำไม่ได้ครบวงจร

2) การกำหนดความรับผิดชอบทางแพ่งของผู้ขายเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ต่อผู้เสียหายจากอุบัติเหตุทางรถยนต์โดยลูกค้าที่มาจากร้านเป็นผู้ขับ ผลจากการออกแบบสถานการณ์จำลองสอบถามกลุ่มตัวอย่าง พบว่า มีทั้งผู้เห็นด้วยและไม่เห็นด้วย แต่ภายหลังเมื่อได้ทราบรายละเอียดสถานการณ์และผลเสียหาย ผู้เห็นด้วยมีจำนวนเพิ่มขึ้น บางส่วนเห็นด้วยกับการเพิ่มโทษจำคุก แสดงว่า ภายหลังที่ผู้ตอบทราบผลเสียหาย ก็ตัดสินให้ผู้ชายมีความผิดมีจำนวนเพิ่มขึ้น (Hindsight Bias) ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาในอดีต สำหรับวงเงินที่ผู้ตอบเห็นสมควรให้เจ้าของร้านอาหารและเจ้าของรถชดใช้ผู้เสียหาย มีความสัมพันธ์กับลักษณะการมีส่วนทำให้เกิดความเสียหาย และ ระดับการมีส่วนทำให้เกิดความเสียหาย ส่วนวงเงินที่เจ้าของรถสมควรชดใช้ มีความสัมพันธ์กับสภาพจิตใจเจ้าของรถ ขณะที่วงเงินที่เจ้าของร้านอาหารควรชดใช้ ไม่มีความสัมพันธ์กับสภาพจิตใจเจ้าของร้าน

3) การที่ผู้ตอบมีความเห็นไม่เป็นเอกฉันท์ มีทั้งผู้ขายควรรับผิดชอบและไม่ควรรับผิดชอบ แต่ส่วนใหญ่เห็นด้วยว่าผู้ขายมีส่วนเอื้อให้เกิดความเสียหาย, มีส่วนทำให้เกิดความเสียหายในระดับปานกลาง, มีจำนวนผู้เห็นด้วยเพิ่มขึ้นภายหลังทราบผลเสียหาย, ลักษณะ และ ระดับการมีส่วนทำให้เกิดเหตุ ก็มีความสัมพันธ์กับระดับวงเงินที่ผู้ตอบเห็นควรให้เจ้าของร้านต้องชดใช้ผู้เสียหาย จึงมีนัยให้พิจารณาว่า ควรกำหนดความผิดให้ผู้ขายอาจต้องชดใช้บางส่วนไว้ก่อน (Proportional Liability) จะเหมาะสมกว่าหรือไม่ เมื่อเทียบกับการไม่ได้กำหนดความผิดอะไรไว้เลย อย่างน้อยก็เป็นป้อมป้องปราม ความเสียหายที่เกิดขึ้นน่าจะลดลงบ้าง ซึ่งจะสอดคล้องกับหลักการวิเคราะห์กฎหมายละเมิดด้วยหลักเศรษฐศาสตร์ ที่มุ่งกำหนดความรับผิดไว้ เพื่อจูงใจให้ผู้ขายช่วยยั้งเหตุความเสียหายเป็นการล่วงหน้า (*ex ante*) เพื่อจรรโลงคุณค่าด้านสวัสดิภาพและความปลอดภัยของการอยู่ร่วมกันในสังคม มากกว่าจะมุ่งพิจารณาความรับผิดหรือไม่ต้องรับผิด ที่ยึดกับแนวคิดเรื่องต้นเหตุอันเคร่งครัดในการพิสูจน์หาความเชื่อมโยงจากสาเหตุไปสู่ผลเสียหาย จนมีหลายกรณีที่ผู้เสียหายต้องแบกรับภาระมาก ถ้าไม่ประสบความสำเร็จในการฟ้องเรียกค่าสินไหมผ่านกลไกกฎหมายละเมิด

4) ถ้าจะนำข้อกำหนดความผิดแก่ผู้ขายมาใช้ในประเทศไทย ในหลักการไม่น่าจะมีข้อคัดค้านต่อเจตนารมณ์เพื่อลดปัญหาและคุ้มครองสวัสดิภาพ แต่ในทางปฏิบัติจะมีข้อถกเถียง (1) *ด้านวัฒนธรรม* ความรับผิดของผู้ขายเป็นเรื่องใหม่สำหรับสังคมไทย ทั้งสภาพสังคมและวัฒนธรรมก็ต่างจากกัน การตีมูลค่าในงานฉลองต่างๆ ของคนไทยมีมาช้านาน ถ้ากำหนดความรับผิดแก่ผู้ขาย ก็จะปะทะกับวัฒนธรรมการกินดื่มสังสรรค์ เพราะลิดรอนเสรีภาพของผู้ขายและผู้ดื่ม (2) *ด้านกฎหมาย* บริบททางกฎหมายก็ต่างกัน ซึ่งจะมีข้อพิจารณาว่า ควรกำหนดภาระความรับผิดแก่ผู้ขายอย่างไร, การขยายความรับผิดทางแพ่งไปยังผู้ขาย จะเป็นการยกเรื่องสวัสดิภาพและความปลอดภัยในสังคม ให้เหนือกว่าเสรีภาพส่วนบุคคลในการขายและการกินดื่มหรือไม่, ความรับผิดระหว่างคนเมาผู้ที่เปื้อนต้นเหตุกับผู้ขายซึ่งเอื้อให้เกิดเหตุ จะกำหนดความรับผิดอย่างไร, ควรเลือกใช้หลักกับผิดแก่ผู้ขายโดยเคร่งครัด หรือหลักเกินเลย, ปัจจุบัน พ.ร.บ. ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 กำหนดโทษทางแพ่งและอาญาแก่ผู้ขายเพิ่มให้ผู้ที่มีเมามา แต่ยังไม่ขยายความรับผิดทางแพ่งให้ผู้ขายชดใช้ผู้ที่เสียหายจากรถที่ลูกค้าเมาแล้วผู้ขับ ถ้าจะกำหนดความรับผิดนี้ จะมีแนวทางการปรับปรุง พ.ร.บ. ฉบับดังกล่าวอย่างไร รวมถึงการพิจารณาทางเลือกอื่น เช่น การปรับปรุงระบบออกใบอนุญาตจำหน่ายที่เข้มงวดขึ้น เพื่อจำกัดการเข้าถึงเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ ซึ่งอาจช่วยลดปัญหาได้อีกช่องทางหนึ่ง เป็นต้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

สุขุม สุภนิตย์. (2537). “ค่าสินไหมทดแทนในมาตรา 438: สิทธิของผู้เสียหายและอำนาจตามกฎหมายของศาล.”

ใน **ครบรอบ 84 ปี ศาสตราจารย์จิติ ดิงศภัทย์, วีระพงษ์ บุญโญภาส บรรณาธิการ, คณะนิติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.**

สำนักงานคณะกรรมการควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์. (2556). **รวบรวมคำพิพากษาตามพระราชบัญญัติ**

ควบคุมเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ : โมโนโปรเจก.

ภาษาต่างประเทศ

- Coase, Ronald H. (1960). "The problem of social cost." **Journal of Law and Economics** 3 (October).
- Cooter, Robert, and Thomas Ulen. (2008). **Law and economics**. 5th. MA: Pearson Education, Inc.
- Emerson, Nina J., and Sarah B. Stroebe. (2000). "Another look at dram shop liability." **Wisconsin Lawyer** 73, 8 (August).
- Guysoy, Dogan, Christina G. Chi, and Denney G. Rutherford. (2011). "Alcohol-service liability: consequences of guest intoxication." **International Journal of Hospitality Management** 30: 714-724.
- Mankiw, N. Gregory. (1998). **Principles of economics**. The Dryden Press.
- Mathis, Klaus. (2009). **Efficiency instead of justice?: searching for the philosophical Foundations of the economic analysis of law**. Translated by Deborah Shannon. Springer.
- Mosher, James F., Elena N. Cohen, and David H. Jernigan. (2013). "Commercial host(Dram shop) liability: current status and trends." **American Journal of Preventive Medicine** 45, 3.
- Posner, Richard A. (2003). **Economic analysis of law**. 6th. NY: Aspen Publishers.
- Rabin, Robert L. (1999). "Enabling torts." **DePaul Law Review** 49: 435-53.
- Shavell, Steven. (2004). **Foundation of economic analysis of law**. MA: Harvard University Press.
- Sloan, Frank A., and Lindsey M. Chepke. (2007). "Chapter 4: Dram shop and social host liability." In **Foundations and Trends in Microeconomics** 3, 5-6 (Nov-Dec).
- Sloan, Frank A., and others. (2000). **Drinker, drivers, and bartenders: balancing private choices and public accountability**. Chicago: The University of Chicago Press.
- Solan, Lawrence M., and John M. Darley. (2001). "Causation, contribution, and legal liability: an empirical study." **Law and Contemporary Problems** 64, 4.
- Vitali, Greg K. (1996). "An in-depth analysis of the development and ramifications of New Jersey's social host liability statute." **Seton Hall Legislative Journal** 20: 532-562.